

הכרה בגיחה מן הבודד בחשכת הליל כדי לבקר אצל כמה משפחות איכרים ולנטוע על ידם הכרה בקרב תושבי הכפר כולם, שכל הלשנה על יהודים תגרוור אחריה ענשים קשים מצד הפארר טיזאנים היהודים המסתובבים בקרבת הכפר, ואדרבה, יש בידי הפארטיזאנים כוח ויכולת לגמול טובות לכל המחביאים יהודים ועוזרים להם — בבוא הנצחון על הגרמנים, והוא בוודאי בוא יבוא, וכשהאקדה ביד — האיום משכנע...

אגב, תוך יסורי גוף ונפש ופחד מתמיד מפני תעלולי הגרמנים המבקרים בכפר חדשים לבקרים, מגלה המחבר דאגה מתמדת לשמירת הרשימות „על לבטיהן של חמש נפשות יהודיות צעירות שעוד מתענות בשעה שאני מעלה על הכתב טורים אלה“, ולכן „הגעתי לידי הסכם עם יאנק (אחיה של האיכרה, שבחצרה המחבוא), שיטמין את כתביו כאן אי בזה בכפר, בכלי חומר בתוך האדמה, ואם חלילה... (במקרה אסון) ימסור אותם לאחר המלחמה לידיהם של יהודים. הבטחתי לו כי יקבל בעד זה הון עתק“.

יקצר המצע מלתנות את כל פרשות היסורים ולבטי הנפש, שפקדו את חמשת היהודים שנתיים ימים בקירוב (1943—1944) עד שהנצחון דפק גם על שערי הכפר של מחבואם, שנמצא זמן ממושך בחזית ממש. יאוש ותקווה — על-הרוב יאוש — שימשו בערכוביה בלבנות המתחבאים, כשחייתם תלויים להם מגד כל יום וכל לילה. בתנאים אלה דרוש היה כוח נפשי בלתי שכיח, כדי להוסיף ולהעלות על הכתב את התרחשויות הזמנים. עם ב,דמיך חייו ללייב רוכמן נוסף לספרות השואה ספר מקורי מאלף, גרוש חוויות מרטיטות.

בנימין זוסמ

סערת ההחשדות גוברת והולכת לאחר ביי קורי גרמנים במקום והכאת איכרים, והמתחבאים נאלצים לעבור לבור מוסווה באסם של קש, בור רטוב, המתמלא מים לעתים תכופות, הגורם כבר בלילה הראשון ל„משתכנויו“ אפיסת כוחות והתי עלפויות. „המתעלפים שוכבים כולם משותקים למחצה“, אך שניים מהחמישה מצליחים להתאשש, ואילו השלושה — „עשינו להם נשימה מלאכותית עד ששברו לעשתונותיהם“.

יוסיים וסבלותיו, עוברים שבועות והמתחבאים אינם טועמים טעם של תבשיל חם מידי מציליהם, פוקדות אותם מחלות שיש להסתירן מעיני בעלי הבור, או שמבקרים במקום ז'אנר דארמים גרמנים בחיפושיהם אחרי יהודים וכפסע ביניהם ובין המוות. אך לנגד עיניהם מתרחשים נסים — אין הצורך מגלה את מחבואם, הוא עובר על ידם ממש, בלי למצאם והם נשארים בחיים. ובגבור הסכנה — תפילה אחת בפיהם: „שמע ישראל...“ ומה מעורדת ההרגשה, כי עין ההשגחה צופיה ומצילה. מה אומללים ואבלים היינו, אילו אבדה אמונתנו“.

אולם לא רק הכספים וקסם המתנות לאיכרים הם הם העומדים למתחבאים בצר להם — לשמרם מהעין הרעה של ה„מוסרים“ מקרב האיכרים השכנים, ועל ידי כך גם מהיד המרצחת של הגרמנים. החבולות מתחבולות שונות שימשו גורם מרתיע מלשלוח יד ביהודים הבודדים שהסתתרו איפה אי שם. ועל הכל — האקדה אשר בידי ראש המשפחה, היא הוא הרושם בהרדה את אירוועי הימים והחוויות שבעקבותיהם. זה האקדה שמילא באחד מלילות הזעם תפקיד מכריע בפיזור השמועות התכופות על יהודים מתחבאים... בכפר: כאשר גברה הסכנה היה

עם שחר עצמאותנו

זכרונות חייו של הילד העברי הראשון,

יוצא לאור על ידי הועד הציבורי להוצאת כתבי איתמר בן אבי, תשכ"ב.

מצויה בידינו ספרות ממאריסטית לא קטנה של בית בן יהודה עצמו, החל באב וכלה בספריה של חמדה בן יהודה. עתה נוסף עליהם ספרו של הבן הבכור.

היתה זו אישיות טראגית ביותר שנסאה על גבה את השם: איתמר בן אבי, ונוסף לכך את התואר „הילד העברי הראשון“, ר"ל הילד הראשון ששפת אמו היתה עברית. לא היה נאום פומבי שלו, שבו לא חזר צידוף זה, שליוחה

התקופה של בית בן יהודה בעתונות העברית הארצישראלית — ומותר להוסיף גם: בספרות העברית, שכן אי אתה יכול לתאר תקופה ספרותית מסוימת אצלנו בלי העתונות — נמשכה כיוכל שנים (משנות השמונים למאה הקודמת עד לשנות השלושים למאה הנוכחית). צר ביותר שתקופה זו לא זכתה עדיין לתיאורה הראוי, ש"הוא המהדחפים ביותר לציון קלסתר פנינו ותרבותנו בארצנו במשך עשרות שנים. בינתיים

וצר לי שאיני יכול לקיים את הכלל המקור
בל: „אחרי מות קדושים אמור“. אני אנוס להר
סיף, שאף תמונתו הוא עצמו מוסר בן אביי
בצורה מסולפת ביותר. הוא מספר על הרבה
פרשיות „מסעירות“ בחייו, אבל לא על אלה, שהן
כתם לא רק על בן אביי אלא גם על העתונות
שלו. אזכיר, למשל, את פרשת „דואר היום“ —
רופין, פרשה עכורה, שהשמיצה אחד מיקירי
הישוב על לא עוול ועוון בכפו.

היינו רוצים לשמוע יותר על פעלו הבלטריסטי
בימים שמלפני מלחמת העולם הראשונה, דבר
שכמעט והוא עובר עליו בשתיקה. והרי יש ענין
בכך לכל הרוצה להכיר את הספרות הארצישראלית
„הצעירה“ בימים ההם שמלפני המישים או ששים
שנה. לכך יש להוסיף, כמובן, את תגובת הדור
וביחוד זו של ברנר (שראה בו „קוריזו משווע“).

הפרקים האנושיים והמרטטיים ביותר בספר
הם האחרונים, המספרים על תלאותיו בארצות
הברית ופרשת ההתעללות בו של פקיד קרן הק
ימת — וראוי שנפרש בשמו: מנדל פישר. וצר
ביותר שהתעללות זו נמשכה שנים על שנים
בלא שהפסיקה מירושלים. אף מכתב הפרידה
שלו, תעודה היא, ולדעתי החשובה שבספר (519—
525), שבה הוא פורש יריעת חייו, באספקלרייתו
הוא עצמו.

כמקור היסטורי של התקופה בה חי ופעל בן
אביי, ביחוד כמקור לפעלו בציבור של בית בן
יהודה, אין הספר תורם תרומה ניכרת, שכן נכתב
בשנת חייו האחרונה, ובן אביי שלא הצטיין,
כנראה, בזכרונית עייבב כאן תקופות זמנים
ללא הכר. דבר זה בולט כבר בעמודים הראי
שונים: רושם היוולדו על קארל נטר, איש מקי
ווה ישראל (10), בשעה שנטר מת שלוש שנים
לפני היוולדו של המחבר; „התקווה“ לא נת
קבלה בקונגרס הציוני הראשון כהמנון (36), אלא
רק בשמונה עשר; מאסרו של אביו (69 ואילך)
לא היה בשל מאמרו שכתב אלא בשל מאמרו
של שנה יונאס, חותנו של בן יהודה, וכך כמי
עט בכל פרק ועמוד בספר. אך יש שכל המי
סופר תלוי ב„קטנות“ כגון אלה ואז אי אתה
יודע כיצד לקיים אותם סיפורים. הדברים אפר
רים בפרקים מע' 39 ואילך: כאן עירבב זמנים
ותקופות וטישטש הכל עד בלי הכר. „העולם“
העברי מופיע כאן לאחר מותו של הרצל ומלחמת
אוגאנדה מועברת ל־1908. הוא מדבר על השתת
פותו בקונגרס השביעי (172 ואילך), ותוך כך
מספר על השתתפות ב„העולם“ והדי השתתפות
זו וכו' וכו'. והרי „העולם“ החל לצאת כמה

כל ימיו ואף נתן את אותותיו בכתיבתו. כתי
בה זו נתברכה בכמה וכמה סמנים מיוחדים,
שהבולטים בהם היו: פאתיות לאין שיעור,
התמוגגות לאין גבול מכל מה שריח אירופה
המערבית נודף ממנו וביחוד מצרפת וצרפתית
(לאחר מכן ירשה במקצת האנגלית את מקום
הצרפתית). המצוי במקצת אצל עתונותו של בן
אביי יודע באיזה דרך־ארץ שולבו בה ביטויים צר
פתיים ואנגליים. ואל תתמה שתכונה זו ממוזגת
באחרת — הקנאות לעברית, שעליה הוא מספר בעי
שרות הדפים שלפנינו. על פי מדרש פרוידיסטי אין
קל מפתרונה של סתירה זו, וייקל הפתרון למקרא
הספר עצמו. הרבה עמודים מוקדשים לפגישה עם
גדולי עולם באירופה. בכל תיאור מודגש מעין
„דחילה ורחימו“ לגבי אותו גדול, ביחוד אם אמר
משהו על האב וחכיותיו ואגב כך על הבן.

בן־אבי שבק חיים לכל חי לפני כעשרים שנה
הוא היום מן הדמויות של עולם עובר. לא קל
לשחזר את ציוריותה של אותה דמות לדורנו,
שכן לא ניתן לשחזר, למשל, הופעתו הפומבית
הג'סטוקולאציה המיוחדת, „הסוערת“ שלו. הסי
פר עושה זאת בדרכו המיוחדת, מהעמוד הראי
שון ועד האחרון, על „שגעונותיו“, בין אלה
שנתקיימו או שהיה בחזויהם (חידושי לשון מרר
בים; כיבוש הימאות העברית) ובין שנשארו הז
יות (חילוף האלפבית העברית ללאטינית, רעיון
הקאנטונים ועוד). איני יודע באיזו מידה יתרשם
מספר זה קירא שאינו מכיר כלל את עתונותו
על סגנונה המיוחד, שכן הכרחית הכרה זו למען
שלמות התמונה. נוסח שבן אביי הכניסו לעתור
נות העברית, ציין על ידי מתנגדיו כ„צהוב“.
הוא מתפאר בכך, שכן סממן זה הוא העושה את
העתון ראוי לשמו, מה שלא סברו אותם „שבי
הגולה“, שיסדו את „הארץ“ לאחר המלחמה. ראוי
לחזור ולקרוא אותו פרק על ייסודו של „דואר
היום“ (376 ואילך) ולראות באיזו מידה התנגשו
כאן שני עולמות רחוקים בתכלית: האחד הוא
לבעלי מסורת של עתונות וספרות מעולה, שהי
גיעו מרוסיה לאחר מלחמת העולם הראשונה;
והאחד של ילידי הארץ, שא. בן אביי היה דובי
רם המובהק. התמונה המצוירת כאן, למשל, היא
כמובן עקומה ומסולפת ביותר, שכן מכירים אנו
את אלה שהקימו את „הארץ“ (ג. טורוב, ליב
יפה, זאב ז'בוטינסקי, מרדכי בן הלל הכהן, ש.
פרלמן ואחרים), הם לא היו מהסוג שהרחיקו
„כל אוהב חירות הדיבור“. אולם ניתן להבין על
מה ולמה לא יכול היה בן אביי להימצא במחיי
צתם והקים לעצמו עתון משלו.

במציאות, ואני משער שהוא מתכוון לדר פריי-דנוואלד. וכך בלי סוף. וחבל שהספר לא נבדק על ידי בקי בתולדות הישוב והציונות, שכן בצורתו זו הוא עתיד להכשיל כל שירצה להשתמש בו כמקור לידע התקופה ופעלו בכללה.

ג. קרפל

שנים לאהר קונגרס זה, כל שכן שסוקולוב לא היה עדיין בקונגרס השביעי המזכיר (175) — ואף על פי כן מתואר כאן וולפסון ליד מזכירו סוקולוב. מזכור כאן עזריאל הירש הילדסהיימר ולאחר מכן רק עזריאל והכוונה היא כמובן להירש הבן ולא לעזריאל האב. כן מזכור „פרדיננד הרור פא“ מאמריקה, מראשי הציונים שם — ואין כזה

שׁיי עגנון וח. הזו

עיוני מקרא מאת יעקב בהט, הוצאת יובל, חיפה, תשכ״ב.

ביקרתית יותר היא גישת המחבר ליצירות הזו, אשר במחזהו „בקץ הימים“ הוא מוצא ליקוי באחדותה של העלילה. ומעניינת היא ההשוואה הנמתחת כאן בין גיבורו של „בקץ הימים“ לבין בעל „הדרשה“ יודקה. האחרון פוסל את היהדות הדתית וההיסטורית מתוך טעמים שכליים; ואילו יוזפה דוחה ושולל אותה מתוך נטיות ויצרים שאינם ניתנים לתפיסת השכל.

כאמור נוסך כאן המבקר אור על היצירות לא רק מבחינת האמנות, אלא הוא גם מסביר את הלשון עתידת הדימויים במובאות מדברי תו״ל.

אגב: טענתה זו של הביקורת החדשה, שעל היצירה לקיים ולהסביר ולהוכיח את עצמה מתוך עצמה, בלי כל קשר אל בעליה ואל תנאי הזמן שבהם היא נוצרת, עדיין לא הצדיקה ולא ביססה את עצמה, אף לפי דיוני מחברנו. והנושא טעון בירוד נוסף.

מ. אגף

מתוך פרקי הספר, המסבירים כמה מיצירות עגנון והזו בדרכ העיון הניתוחי-המבאר, נשמע קולו של המחנך והמבקר כאחד, המסתייע בקניי מידה אלה: רקעה וזמנה של היצירה, תחומי עלילתה, סיפור המעשה או העלילה, הגיבורים הדמויות, האמנות האידיאה. בולט כאן ערכם החינוכי של קניי-מידה אלה, שנוצרו מתוך נסיונות בהוראת ספרות בבית הספר התיכון. כל עיון כזה מופנה רק אל היצירה, המתבארת תוך כדי ניתוחה. שיטה זו טביעה בייחודה של היצירה המתבארת, והיא צומחת מתוך מהותה. כל פרקי העיון בספר, שכבר ראו אור במפוזר, היו עשרים שנה לפני פרסומם בחינת תורה שבעל פה, שהשמיע המחבר לפני תלמידיו בבית הספר. בספרנו מוסברים ומבוארים תוך עיון ניתוחי עשר מיצירות עגנון וחמש מיצירות ח. הזו. אצל כמה מן היצירות נעשית, בצד העיון הניתוחי-המבאר, גם בדיקת המקורות הלשוניים הלקוחים מתוך הספרות התלמודית והמדרשית.

בין אמונה לכפירה

ר' יהודה אריה מודינא ואוריאל אקוסטא — פרשה בתולדות האפיקורסות בישראל מאת אפרים שמואלי, הוצאת מסדה, תל-אביב, תשכ״ב.

השמעת רמו ציבורי, לאומי-דתית, בדבר המסקנות הרות משמעות אישית לגבי בעל ההשגות: „אם רוח אחדת על פניו יחלוף...“, שכן „יסוד ראשי מהכוונה האלוהית בתורה הוא שנשמר אותה כול-נו באופן אחד, כי אם לא כן לא יהיה ישראל גוי אחד.“ וזה העיקר: לחתימת פעלו הספרותי ופועל חייו כאחד חיבר מודינא ספר „בחינת הקבלה“, הכולל בחלקו הראשון („קול סכל“) סי-כום דברי הקטיגוריה על היהדות המסורתית וב-חלקו השני — נסיון להעלאת תשובה ניצחת לס-תימת מקור הכפירה („שאגת אריה“). מסיבב לספר זה נתרקמה ספרות שלמה התוהה ושואלת, וב-

צירוף שני האישים שבכותרת המשנה אינו מקרי, אלא מגופו של הענין, והוא בחינת זימון היסטורי מובהק. במציאות ההיסטורית של המאה השבע-עשרה ובראיי-תנו-ל-אחר כיום מהווים שני החכמים, המשולבים שילוב בל יינתק, מוקד המ-עלה לשיאו את מתח התוויה היהודית הרוחנית. יתרה מזו: מודינא, שהוא גופו נקלע בנפשו המסתערת בין הדבקות במסורת ובין הדחף לח-ריגה מכבליה, הוא בין ראשי המדברים נגד אקוסטא. הוא הוא שניסח את התיזות לאזהרת אקוסטא מפני הדרך הנלווה שבאחת עשרה שא-לות-השגותיו על התורה שבעל פה, תוך